

فصل اول

- ۱- از نظر لغوی، **بودجه** از واژه بوژت که در زبان فرانسه معنی کیف دارد گرفته شده است.
- ۲- **بودجه در مفهوم عام** به صورت دخل و خرجی اطلاق می‌شود که برای برای آینده پیش‌بینی شده باشد. بودجه در این مفهوم شامل تمام مواردی می‌شود که فهرستی از درآمدها و هزینه‌ها برای مدت زمانی مشخص تهیه و تدوین گردیده باشد.
- ۳- **بودجه به معنای وسیع کلمه** عبارت است از پیش‌بینی درآمدها و برآورد هزینه‌ها برای مدت زمان معین به منظور برنامه‌ریزی و کنترل منابع و مصارف.
- ۴- **بودجه به معنای خاص** آن است که همان بودجه کل کشور به عنوان برنامه رسمی دولت می‌باشد، این بودجه دستورالعمل دخل و خرج دولت است.
- ۵- پیدایش بودجه ناشی از وجود دو واقعیت در جهان هستی است و این واقعیت‌ها عبارتند از **محدود بودن امکانات و منابع موجود در طبیعت** از یک سو و **نامحدود بودن نیازها و خواست‌های انسان از سوی دیگر**.
- ۶- **بودجه‌بندی** ابزاری است برای تخصیص بهینه منابع محدود به منظور تأمین نیازهای نامحدود و راهی است برای جلوگیری از کمبود امکانات و بروز بحران مالی.
- ۷- دولت، به طور معمول، به **دو مفهوم** به کار می‌رود. یکی به معنای محدود که قوه مجریه را شامل می‌شود و دیگری به معنای وسیع کلمه که کلیه ارکان حکومت یعنی هر سه قوه (مجریه، مقننه، قضاییه) را در بر می‌گیرد.
- ۸- بین حجم بودجه دولت و وسعت وظایف آن رابطه مستقیم برقرار است و **سیاست‌های راهبردی دولت** تعیین کننده حجم اعتبارات و چگونگی تأمین آنها در چارچوب وظایف دولت می‌باشد.
- ۹- **نقش و وظایف دولت** به چهار حوزه تقسیم می‌شود:
 - اول. امور حاکمیتی
 - تحقق آن موجب اقتدار حاکمیت کشور است و منافع آن بدون محدودیت شامل همه اقشار جامعه می‌گردد مانند سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و نظارت، برقراری عدالت اجتماعی، قانون‌گذاری، اداره امور قضایی، دفاع ملی، امنیت داخلی و تنظیم روابط خارجی، حفظ محیط زیست.
 - دوم. تصدی‌های اجتماعی
 - منافع اجتماعی حاصل از آنها نسبت به منافع فردی برتری دارد و موجب بهبود وضعیت زندگی افراد می‌گردد از قبیل آموزش و پرورش، علوم و تحقیقات، بهداشت و درمان، امور فرهنگی هنری، تربیت بدنی.
 - سوم. امور زیربنایی
 - آن دسته از طرح‌های تملک‌داری‌های سرمایه‌ای است که موجب تقویت زیرساخت‌های اقتصادی و تولیدی کشور می‌شود. نظیر طرح‌های آب و خاک، ارتباطات و حمل و نقل، شبکه‌های انرژی رسانی.
 - چهارم. تصدی‌های اقتصادی
 - وظایفی که مربوط به اداره و بهره‌برداری از اموال جامعه می‌شود و دولت مانند اشخاص حقیقی و حقوقی خصوصی عمل می‌کند مانند تصدی در امور صنعتی، کشاورزی، بازرگانی و بهره‌برداری از طرح‌های زیربنایی.

۱۰ - نحوه اجرای وظایف دولت در حوزه‌های چهارگانه به شرح زیر است:

اول. امور حاکمیتی ← توسط دستگاه‌های دولتی و عنداللزوم با مشارکت مردم .

دوم . تصدی‌های اجتماعی: با استفاده از شیوه‌های زیر:

- حمایت لازم برای توسعه بخش غیردولتی مجری این وظایف
- خرید خدمات از بخش غیردولتی
- مشارکت با بخش غیردولتی
- واگذاری مدیریت قسمتی از واحدهای دولتی به بخش غیردولتی
- ایجاد واحدهای دولتی با رویکرد هدفمند و نتیجه‌گرا

سوم . امور زیربنایی

با مدیریت، حمایت و نظارت دستگاه‌ها و شرکت‌های دولتی توسط بخش غیردولتی انجام می‌شود .

چهارم . تصدی‌های اقتصادی

واگذاری به بخش غیردولتی (با تنظیم مقررات، ایجاد فضای سالم رقابت و امنیت سرمایه‌گذاری)

۱۱ - قانون برنامه چهارم توسعه به منظور کاهش حجم تصدی‌های دولت اقدام‌های زیر را به دولت تکلیف کرده است :

اول . توسعه فعالیت‌های اجتماعی از طریق مشارکت‌های مردمی و بخش غیردولتی

دوم . کاهش سالانه ۳٪ از تصدی‌های اجتماعی

سوم . ممنوعیت شروع طرح و پروژه جدید در امور تصدی‌های اقتصادی و اجتماعی

چهارم . تعیین اهداف کمی خصوصی‌سازی در بودجه سالانه

۱۲ - عوامل مؤثر در تحول بودجه عبارتند از: نقش دولت در جامعه و نظریه‌های اقتصادی حاکم بر جامعه .

۱۳ - در دوره کلاسیک، دولت مطلوب دولتی بود که فقط نقش ژاندارم داشته باشد و خود را از دخالت در امور اقتصادی جامعه کنار نگه دارد .

۱۴ - نظریه نوین اقتصادی در سال ۱۹۳۶ با انتشار کتاب (نظریه عمومی اشتغال، پول و بهره) کینز یا به عرصه اقتصادی گذاشت .

۱۵ - در کشورهای دارای نظام سوسیالیسم دولت با تصاحب کلیه عوامل تولید، عامل دخالت کامل و در نظام‌های کاپیتالیسم (سرمایه‌داری) دارای

دخالت نسبی و در حد ارشاد است .

۱۶ - رویدادهای مؤثر در تحول بودجه: به ترتیب عبارتند از جنگ جهانی اول، بحران اقتصادی بزرگ و جنگ جهانی دوم .

۱۷ - تا قبل از مشروطیت، بودجه هر ایالت و ولایت در حساب‌های پراکنده‌ای به عنوان کتابچه‌های جمع تهیه می‌شد و هر کتابچه مسئولی به نام

مستوفی داشت که زیر نظر وزیر دفتر (وزیر مالیه که لقب مستوفی‌الممالک داشت) انجام وظیفه می‌کرد .

۱۸ - بودجه به شکل متداول و با رعایت کم و بیش اصول بودجه‌بندی با پیدایش حکومت مشروطه متولد شد و نقش قوای سه‌گانه حکومتی در فرایند

بودجه مشخص گردید .

۱۹ - نخستین بودجه در دوره مشروطیت در سال ۱۲۸۹ هجری شمسی در دوره دوم قانون‌گذاری توسط صنایع‌الدوله، وزیر مالیه وقت تهیه شد.

۲۰ - در سال ۱۳۳۹ مطالعات مقدماتی برای برنامه‌ای کردن بودجه آغاز شد و در سال ۱۳۴۴ علاوه بر این که شکل و اساس بودجه متحول گردید و به

صورت بودجه برنامه‌ای درآمد، تهیه و تنظیم بودجه از وزارت دارایی که اداره بودجه عادی را برعهده داشت به سازمان برنامه که مسئولیت

برنامه‌ریزی عمرانی را عهده دار بود منتقل شد .

۲۱ - در سال ۱۳۸۱ نظام جدیدی به عنوان بودجه عملیاتی برای بودجه‌ریزی کشور طراحی شد . این نظام بر اساس دو محور به کارگیری طبقه‌بندی

اقتصادی و برآورد هزینه به روش حسابداری قیمت تمام شده قرار دارد .

۲۲- در تعاریف گذشته، ماهیت بودجه **سند** ولی در تعاریف جدید ماهیت آن **برنامه** تلقی شده است .

۲۳- **بودجه دولت** سندی است که معاملات دخل و خرج مملکتی برای مدت معینی در آن پیش‌بینی و تصویب می‌گردد، مدت مزبور را **سنه مالیه** گویند که عبارت از **یک سال شمسی** است .

۲۴- تعریف بودجه از دید قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۱۲ ← بودجه لایحه پیش‌بینی کلیه عواید و مخارج مملکتی است برای مدت یک سال شمسی که به تصویب مجلس شورای ملی رسیده باشد .

۲۵- **کلیدواژه‌های بودجه**

اول. برنامه

بودجه طبیعت برنامه‌ای دارد. این عنصر **(برنامه)** وجه تمایز بودجه‌های نوین با بودجه‌های سنتی که سندیت آن مطرح بود می‌باشد.

دوم. دوره معین

دوره معین برای بودجه ناشی از **ماهیت برنامه آن است**. زیرا هر برنامه‌ای از نظر زمانی نقطه آغاز و نقطه پایانی دارد و بدون مشخص شدن این مدت برنامه قابل تصور نیست .

سوم . پیش‌بینی

بودجه ماهیت پیشگویی و آینده نگری دارد و این لازمه هر نوع برنامه‌ریزی است. تفاوت بودجه و حسابداری در **خصیصه آینده‌نگری** آن است .

چهارم. درآمدها و هزینه‌ها

ارقام بودجه دو طرفه است ، طرف درآمدها و طرف هزینه‌ها. این ویژگی ناشی از ضرورت وجودی امکانات مالی و منابع مادی برای انجام برنامه‌های طراحی شده می‌باشد و این ضرورت توازن دو طرف بودجه را الزامی می‌سازد . در بودجه‌بندی تقدم با پیش‌بینی درآمدها است و برآورد هزینه‌ها در چارچوب درآمدهای پیش‌بینی شده به عمل می‌آید .

پنجم . عملیات

بودجه به منظور انجام عملیاتی معین تهیه می‌شود. بودجه و بودجه‌بندی خود هدف نیست بلکه ابزاری است برای رسیدن به هدف‌های معینی که از

طریق اجرای عملیات مشخصی تحقق خواهد یافت .

تفاوت بودجه بندی سنتی با بودجه‌های برنامه ای امروز در این است که بودجه سنتی بدون مشخص کردن اهداف و عملیات دولت، اعتبارات و هزینه‌های بودجه را بر حسب دستگاه‌های خرج کننده منعکس می‌گردد .

ششم. سیاست‌ها و هدف ها

عملیات در جهت نیل به سیاست‌ها و هدف‌های قانونی انجام می‌گیرند .

خود **عملیات** نیز وسیله است برای نیل به سیاست‌ها و وصول به هدف‌های قانونی .